

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ

Уређује
А. БЕЛИЋ

уз сарадњу

д-ра *Алексића Радомира* (Београд), д-ра *Вуковића Јована* (Сарајево), д-ра *Коларића Рудолфа* (Љубљана), *Конеског Блажа* (Скопље), д-ра *Павловића Миливоја* (Нови Сад), д-ра *Сивановића Михаила* (Београд), д-ра *Томановића Васи* (Скопље), д-ра *Храстиче Маји* (Загреб)

XXIII КЊ. 1—4

БЕОГРАД
1958

МЈЕСТО НАСТАВЕ КЊИЖЕВНОСТИ У ВИШИМ РАЗРЕДИМА СРЕДЊИХ ШКОЛА

Настава књижевности данас у средњим школама у Црној Гори изводи се успјешније него настава српскохрватског језика. Њој су посвећени скоро сви планом предвиђени часови, а и сами наставници придају овој настави већи значај.

Кроз народну књижевност, са којом се и почиње у средњим школама, упознајемо ученике са духовним и моралним квалитетима наше народне поезије и са другим њеним разноврсним љепотама, што све повољно утиче на развијање њихових естетских и патриотских осјећања и, уопште, на развијање њихових психичких функција.

Наставом наше средњовјековне књижевности, нарочито преко биографија, упознајемо ученике са културним животом и друштвеним и политичким приликама наше средњовјековне властеле. Овај дио књижевности приказујемо и као извор за нашу историографију. Исто тако, углавном, прилазимо и тумачењу наше ренесансне књижевности. У неким школама још при предавању ове партије одржато је уз дијафилмове и предавање о ренесансној архитетури и сликарству и изведена екскурзија до Дубровника (Учитељска школа у Никшићу).

При обради Романтизма, чији пјесници у омладини буде знатан интерес, наставници настоје да поред ужих идејних и естетских анализа појединих књижевних остварења, прикажу још и читаву епоху у склопу друштвено-политичких збивања код нас и на страни. Настојимо, иако сви једнако не успјевамо, да покренемо сва њихова чула — читаво њихово биће, да кроз књижевна дјела доживе радости живота, осјете дах прољећа, устрепталост младости и сјету растанка, да чују метални звук убојне трубе и громки поклич „На оружје!“, да их прође језа кад кричне колац и задрхте вјешала, да виде изломљене токе и разумију борбу за слободу, јединство, правду — живот достојан човјека.

На сличан начин изводи се и обрађује и књижевност Реализма. Само, да би ученици што боље упознали поједине писце из овога доба, наставници, у школама које посједују филмску апаратуру, користе и филмове као „Бакоња фра Брне“, „Софка“, „Аникина времена“, „Пукловник Шабер“, „Ана Каренина“ и др. Послије ових претстава, воде

се дискусије са ученицима, што још више употпуњује њихово знање из књижевности.

Један од корисних облика рада у настави књижевности у нашим средњим школама јесу и семинари, који се одржавају највише у VII и VIII разреду гимназије, а поготову у V разреду учитељске школе, гдје се изводи полусеминарска настава. Овдје се обрађују различите теме из савремене и раније књижевности, послје којих се води жива дискусија и дају самостални и често умјесни судови. Кроз семинарске радове ученици се навикавају да изоштравају своју интелигенцију, да им писмено излагање буде планско, прегледно, уредно, писмено и стилски дотјерано, што је важно у нашим школама и да постепено стварају личну и разредну библиотеку. Независно од семинара, на посебним литерарним састанцима, који се одржавају повремено, ученици читају своје самосталне радове који су увијек праћени дискусијом и великим интересом.

На основу свега овога, може се закључити да је настави књижевности у нашим средњим школама посвећена озбиљна пажња и да јој је дато видно мјесто. Али, поред свега тога, у настави овога предмета постоје многи пропусти, тешкоће и проблеми који захтијевају своје рјешење.

Један од главних пропуста је што се при извођењу наставе књижевности запоставља обрада књижевног језика. А нама је бар данас јасно да није могуће изучавати књижевност без језика нити језик без књижевности. Тек јединствена настава језика и књижевности, у рукама наставника за језик и књижевност може да заузме одговарајуће, централно мјесто у средњој школи.

Тешкоћа је што још нема довољно усклађености са теоријом књижевности и што се још није нашла права мјера у односу између историзма и социологизирања са једне и естетизирања са друге стране, мада нема опасности да ће поћи у једну или другу крајност. Јасно је да је обоје нераздвојно и потребно у одговарајућој мјери. Треба их само ускладити, али не неким механичким спојем, него према потреби у датој ситуацији. Напримјер, за разумијевање Домановићевих дјела, потребно је познавање друштвено-економских прилика у Обреновићевској Србији. За познавање Цанкаревих дјела, потребно је познавање његовог живота, док у дјелима Боре Станковића јасно видимо Врање у периоду друштвених превирања — видимо пропадање чорбација, њихову борбу за опстанак и уздизање дојучерашњих слугу. А полазећи од прилика, живота или дјела, морамо истаћи пишчев став, садржајну и умјетничку страну дјела — лијепе описе природе, човјека у њој и борбе у човјеку, као и врсту дјела, композицију, стил и језик.

Што се тиче наставног програма за књижевност, сматрамо да материјал овога предмета није најбоље распоређен према разредима, духовном узрасту ученика и према материјалу из других сродних предмета. Тако, напримјер, Његоша, који је програмом предвиђен да се изучава у VI разреду гимназије, ученици не могу да схвате без претходног познавања ондашњих историских прилика у Црној Гори, друштвене

структуре ове земље и њене привредне и културне заосталости, као и без извјесног филозофског сазнања и дијалектичко-материјалистичког посматрања живота, а ове се партије из историје и филозофије уче у VIII разреду.

Колико би за наставу било боље када би се народна поезија изучавала у исто вријеме кад и живот наших народа под Турцима у настави историје; књижевни правци усклађено са друштвеним збивањима у историји и схватањима у филозофији; Светозар Марковић у књижевности повезано са Светозаром Марковићем у историји и утописким социјализмом у филозофији. Тиме би се избјегло социологизирање у настави књижевности. Затим, колико би при анализи дјела психолошко удубљивање ученика било јаче и логичко закључивање боље, када би било више склада у изучавању књижевности, психологије и логике. Колико би учење било лакше и познавање дјела боље, када бисмо ми у књижевности изучавали Балзака, а наставници француског језика у исто вријеме обрађивали одломке из његових дјела, ми у књижевности руске реалисте, а у руском језику одломке из "Ревизора", "Рата и мира" и слично.

Ова корелација у настави хуманистичких предмета веома је потребна, па макар то понегдје ишло и на уштрб саме хронологије. Но, и поред овога, реформу наставног програма изискују и друге потребе. Искуство је показало да је неопходно да се изврши и критичко одабирање нашег књижевног наслеђа, да се, на примјер, знатан дио наше старе књижевности предаје у историском прегледу а од појединих временски ближих писаца да се узме само оно најбоље, умјетнички вриједно и трајно.

Ово истичем и зато што се досад, због преоптерећености програма и строгог придржавања хронологије, није стизало да се потпуније и свестраније обради савремена књижевност. А то је баш неопходно, јер је савремена књижевност ближа ученицима и радо је читају. То свједочи њихово разумјевање Андрићевог бунтовног кмета Симана и пробуђеног Зека, њихово схватање Ђопићевог Бођулина, Николетине и мајке Миље, њихово узбуђење док прате код Ђосића Јастребачки одред и преживљавања Аћима Катића, њихова питања о Давичовој „Песми“, њихова дискусија о Лалићевој „Свадби“ и „Злом прољећу“ и уопште њихов жив интерес за нова књижевна остварења. Овај њихов интерес позитиван је и користан, зато је штета да баш овај дио буде обрађен у прегледу.

Посебно питање у настави књижевности претставља наша савремена поезија, коју ученици много читају. Њу подражавају у писменим задацима, цитирају у одговорима и о њој најрадије дискутују на литерарним састанцима. Овдје су наставници дужни да притекну у помоћ својим ученицима чија је критичност недовољна, да им објасне и прикажу савремена књижевна струјања. Ми смо за нов израз, нов стил, стилске обрте, јер је природно да се савременост износи савременим изражајним средствима. Али књижевно остварење, макар да је дато у симболима, метафорама и алегорији, треба да се разумије, или бар да се назре или осјети смисао његов, јер ми у данашњем брзом темпу живот

немамо времена да се спотичемо код сваке ријечи и да одгонетамо сваки израз и на крају опет ништа да не одгонетнемо. А права поезија, која се обраћа човјеку, његовој мисли и његовој психи — уопште животу, не може бити загонетка.

Ми се у школи са овим питањем сретамо скоро свакодневно и треба да га схватимо озбиљно, али не и трагично, јер ће здрава струјања побједити. Наши истакнути књижевници снагом умјетничког пера — књижевном силом, правилно ће ријешити спор на књижевном пољу. Литерарно сито изасијаће све што не вриједи а остаће само оно ново, модерно, истински литерарно и прогресивно. То ће постати трајно, класично и узорно за све па и за наше ученике.

Тако под вјештим руководством наставника, на књижевним примјерима и идејама наших најбољих писаца, ученици ће да одњегују свој књижевни укус, да изоштре критеријум, да изграде поглед на живот, а биће их који ће да развију своје способности на литерарном пољу. Неки ће процвркutati у ђачкој литерарној дружини. Неки ће одатле прхнути до омладинских листова. Неки ће се винути и до часописа, а најодабранији ће да полете, па, вјероватно, и да улете у дивно јато књижевника — идеал многих, али мјесто само правих умјетника, а ми их имамо.

Дакле, настава књижевности не смије да буде само учење и репродуковање нечег већ датог и утврђеног, него треба да буде жива сила која преко слика и емоција најјаче дјелује и обликује духовни лик ученика. Изучавање књижевности у средњој школи не смије да се своди само на постизавање основне писмености и упознавање једног низа књижевно-историских факата, већ у оспособљавању ученика да зрело мисле, расуђују и добију ширу културу. Књижевност као умјетност која највјерније слика и одражава живот и као идеологија која га најактивније покреће, треба да има шири и јачи духовни утицај.

Да би се у овоме што боље успјело, поред наведених важна су и ова питања: да имамо добре уџбенике — стручно, педагошко методски постављене, који ће бити оријентација наставницима у свим републикама. А уџбеници су неопходни и ђацима и наставницима, нарочито данас када у неким питањима има нејасности и збрке. Затим, да наши књижевници повремено одржавају предавања омладини, јер би књижевници, књижевни историчари и критичари својом појавом и живом ријечју знатно утицали на буђење интереса и богаћење ученикова знања. Онда, да књижевност у средњој школи предају стручно и педагошки спремни наставници, јер је у извођењу наставе књижевности ипак најважнији наставник. Због тога и универзитети уз стручну, треба да им пруже и педагошку спрему. А и програм и нови уџбеник и наставник морају имати у виду ученика, његове психичке и физичке моћи.

Када се сва ова питања буду ријешила, поред, разумије се и, других, онда ће настава књижевности у средњој школи добити своје одговарајуће мјесто и постигнуће свој прави и широки образовни и васпитни циљ — изучаваће се књижевност, а не само историја књижевности.

Милева Контић